

ACORD 86/2015, de 17 de juny, del Ple
del Consell de l'Audiovisual de Catalunya

Sobre el programa *Gipsy Kings*, emès pel prestador de serveis Mediaset España Comunicación, SA (Cuatro), els dies 8 i 15 de febrer de 2015

Fets

1r. Amb data 9 de febrer de 2015, va tenir entrada al Consell de l'Audiovisual de Catalunya una queixa (Q 14/2015) sobre el programa *Gipsy Kings* emès a Cuatro, signada per la Federació de Dones Universitàries Gitanes.

La queixa manifesta la "més profunda indignació" per l'emissió d'aquest espai i adjunta un comunicat de la Federación Andaluza de Mujeres Gitanas (Fakali) en què argumenten que:

- El programa "[...] identifica la comunitat gitana" mitjançant un "[...] procés de generalització [...] amb alguna de les quatre famílies retratades i vinculades a la fama, els diners, el *mercadillo* i el flamenc". Es duu a terme, així, una representació distorsionada de la imatge real de les famílies gitanes.
- El programa, qualificat en l'escrit de "sensacionalista", "incentiva el racisme i la discriminació des del mateix instant en què es presenta l'altre, el gitano, com un foraster, un ésser estrany, extravagant, estrafolari, malgastador o folklòric".
- El programa no té interès a "mostrar els gitanos i gitanes estudiants o treballadors, per exemple. És més rendible fer-ho des de la perspectiva de la frivolitat i la superficialitat per tal que el suposat dia a dia d'aquestes famílies es concretin en ostentació, malbaratament, festes i vida alegre amb un resultat groller, de mal gust, insultant i, fins i tot, vergonyós".
- El programa presenta com a elements diferencials "el fort masclisme contra la dona [...]"

2n. L'Informe 23/2015, de 7 de maig, de l'Àrea de Contingut del Consell, transcriu i analitza el programa *Gipsy Kings*, emès els dies 8 i 15 de febrer d'enguany. L'Informe identifica els elements que són susceptibles d'afavorir una imatge estereotipada de la comunitat gitana, mitjançant la generalització a tot el col·lectiu de determinades característiques que apareixen en els capítols analitzats. Assenyala, en concret, que: "[...] Es presenta el col·lectiu gitano com un grup separat de la societat que es relaciona de manera gairebé exclusiva entre sí [...] on la figura del patriarca exerceix l'autoritat"; així mateix "[...] El vocabulari emprat per la narració del programa accentua la separació del col·lectiu gitano de la resta de la societat, en al·ludir a situacions i pràctiques comunes a tota la societat amb conceptes diferents i específics", a la vegada que "[...] Mostra una associació entre gitano, flamenc i festa [...]" i que "[...] En nombroses seqüències es mostren els integrants de les famílies gitanes com a ignorants, sorollosos, que no respecten les normes de comportament social i amb gustos extravagants [...]"

Finament, el mateix Informe estableix que s'ha produït "[...] una manca de diversitat en la tria de famílies que protagonitzen els programa [...]" i observa, a més, que en "[...] la majoria de les situacions narrades visibilitza les dones com a persones superadotes als homes i encarregades en exclusiva de les tasques reproductives. [...] l'única dona que protagonitza una història familiar mostra un model de dona que té com a aspiració aconseguir ser admirada per la seva aparença física i aconseguir una parella."

3r. Vist l'informe de l'Àrea Jurídica d'aquest Consell, les consideracions del qual es reproduïxen íntegrament:

“Consideracions jurídiques

Primera. Principi d'igualtat i no-discriminació

L'article 14 de la Constitució espanyola recull com a valor fonamental el principi d'igualtat davant la llei i el de no-discriminació ja sigui per raó de raça, sexe, religió, opinió o de qualsevol altra condició o circumstància personal o social; així mateix, d'acord amb l'apartat 2 de l'article 9 de la norma constitucional, correspon als poders públics promoure les condicions perquè la llibertat i la igualtat de l'individu i dels grups en què s'integra siguin reals i efectives. En virtut d'aquests preceptes, tant la legislació interna com l'europea, així com les institucions i els mitjans de comunicació, es configuren com a actors en la seva protecció.

En l'observança d'aquest principi i la seva eventual incidència respecte de la comunitat gitana, els poders públics han procedit a aplegar en una regulació àmplia i heterogènia, una pluralitat de disposicions amb la finalitat de preservar i reconèixer la seva identitat social i cultural.

La Directiva 2000/43/CE del Consell, de 29 de juny de 2000,¹ relativa a l'aplicació del principi d'igualtat de tracte de les persones independentment del seu origen racial o ètnic, que estableix uns requisits mínims per a l'aplicació del principi d'igualtat de tracte entre les persones en els països de la Unió Europea, prohibint-ne qualsevol discriminació directa o indirecta, així com a l'assetjament, i qualsevol comportament que obligui a una persona a discriminar a un altre (Directiva transposada a l'ordenament jurídic espanyol mitjançant la Llei 62/2003, de 30 de desembre, de mesures fiscals, administratives i d'ordre social²); la Resolució 1046/IV del Parlament de Catalunya, sobre el reconeixement de la identitat del poble gitano i del valor de la seva cultura;³ la Resolució del Parlament Europeu, de 25 de d'abril de 2005, sobre la situació de la població romaní,⁴ en què es demanava al Consell, a la Comissió Europea, als estats membres i als països candidats que consideressin el reconeixement de la població romaní com a minoria d'Europa; l'aprovació, per unanimitat del Congrés dels Diputats, de la Proposició no de llei, de 4 d'octubre de 2005, relativa als reconeixement dels drets del poble gitano;⁵ la Llei 22/2005, de 29 de desembre, de la comunicació audiovisual de Catalunya;⁶ la Llei 7/2010, de 31 de març, general de la comunicació audiovisual;⁷ el Dictamen del Comitè Econòmic i Social Europeu, de 16 de

¹ <<http://eur-lex.europa.eu/legal-content/ES/TXT/PDF/?uri=CELEX:32000L0043&from=ES>>

² <<http://www.boe.es/buscar/pdf/2003/BOE-A-2003-23936-consolidado.pdf>>

³ <<http://www.parlament.cat/activitat/bopc/06b240.pdf>>

⁴ <<http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?type=TA&reference=P6-TA-2005-0151&language=ES&ring=B6-2005-0276>>

⁵ <http://www.congreso.es/public_oficiales/L8/CONG/BOCG/D/D_186.PDF#page=42>

⁶ Article 8. Protecció dels drets fonamentals.

La prestació de serveis de comunicació audiovisual s'ha de basar en el respecte i la protecció dels principis, els valors i els drets fonamentals que reconeix la Constitució espanyola, en especial el dret a l'honor, el dret a la intimitat i el dret a la pròpia imatge. Aquest límit s'aplica tant als subjectes individuals com als grups socials dotats de no de personalitat.

⁷ Article 4. El dret a rebre una comunicació audiovisual plural.

[...]

juny de 2011, "Reforç de l'autonomia social i integració dels romanís";⁸ el Dictamen del Comitè de les Regions, de 23 de febrer de 2012, "Un marc europeu d'estratègies nacionals d'inclusió dels gitanos fins el 2020"⁹; la Recomanació del Consell, de 9 de desembre de 2013, relativa a l'adopció de mesures eficaces d'integració als gitanos en els estats membres;¹⁰ i les resolucions del Parlament Europeu, de 12 de desembre de 2013, sobre els progressos en l'aplicació de les estratègies nacionals d'integració de la població romani¹¹ i de 10 de desembre de 2013, sobre els aspectes relacionats amb el gènere del Marc Europeu d'Estratègies Nacionals d'Inclusió dels Gitanos.¹² Aquest desenvolupament normatiu és un reflex del nivell d'importància i de compromís amb què les agendes polítiques han potenciat normatives i han creat instruments administratius amb la finalitat de salvaguardar la realitat del poble gitano com a entitat col·lectiva.

Segona. Codis deontològics de la professió periodística. Principis i criteris professionals

En aquest context, resulta obligat tenir presents els diversos principis i criteris professionals de què es dota, precisament, l'activitat periodística, i que es recullen, entre d'altres, en els codis deontològics del Col·legi de Periodistes i de la Federació d'Associacions de Periodistes d'Espanya, així com en les recomanacions ètiques i professionals que recull la *Guia sobre el tractament de la diversitat cultural en els mitjans de comunicació*¹³ del Col·legi de Periodistes de Catalunya.

Cal destacar, en concret, la *Guía práctica para periodistas. Igualdad de trato, medios de comunicación y comunidad gitana*,¹⁴ elaborada l'any 2010 per la Fundación Secretariado Gitano, que té per objecte aprofundir en l'estudi del dret fonamental a la igualtat per part de la comunitat gitana i la responsabilitat dels mitjans de comunicació en la configuració de la imatge social, ja que, com a "[...] constructores de la realidad social, contribuyen a la perpetuación de la imagen social de un grupo, desempeñan un importante papel a la hora de generar actitudes positivas o negativas hacia otras culturas [...]"; ahora que posa en relleu la importància de la influència del format audiovisual, als efectes de "[...] considerar los distintos géneros (como influyen, por ejemplo, los espacios de humor o las series de TV) [...]".

Aquesta Guia pràctica té l'objecte de presentar uns paràmetres estàndard en relació amb el tractament informatiu de la comunitat gitana –que presenten notables coincidències als assenyalats a l'Informe de Continguts–, com ara: la tendència a la morbositat i el sensacionalisme; l'ús incorrecte del llenguatge; l'anècdota com a informació; el

2. La comunicació audiovisual mai no pot incitar l'odi o la discriminació per raó de gènere o qualsevol circumstància personal o social i ha de ser respectuosa amb la dignitat humana i els valors constitucionals, amb especial atenció a l'eradicació de conductes afavoridores de situacions de desigualtat de les dones.

[...]"

⁸ <<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2011:248:0016:0021:ES:PDF>>

⁹ <<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2012:054:0013:0017:ES:PDF>>

¹⁰ <[http://eur-lex.europa.eu/legal-content/ES/TXT/PDF/?uri=CELEX:32013H1224\(01\)&from=ES](http://eur-lex.europa.eu/legal-content/ES/TXT/PDF/?uri=CELEX:32013H1224(01)&from=ES)>

¹¹ <<http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-%2F%2FEP%2F%2FTEXT%2bTA%2bP7-TA-2013-0594%2b0%2bDOC%2bXML%2bV0%2F%2FES&language=ES>>

¹² <<http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-%2F%2FEP%2F%2FTEXT%2bTA%2bP7-TA-2013-0545%2b0%2bDOC%2bXML%2bV0%2F%2FES&language=ES>>

¹³ <http://interculturalitat.bcn.cat/historic/bcnantirumors/sites/default/files/guia_diversitat_cpc.pdf>

¹⁴ <https://www.gitanos.org/upload/54/77/Guia_Practica_Com_FinalCompleto.pdf>

desconeixement i les idees preconcebudes; el foment del tòpic i dels estereotips negatius, i l'ús arbitrari de les imatges.

En el mateix sentit, el Fòrum d'entitats de persones usuàries de l'audiovisual,¹⁵ amb la finalitat de promoure la qualitat i el bon ús dels mitjans, va elaborar, al juliol del 2013, les recomanacions intitolades *Superar els estereotips en els mitjans de comunicació audiovisual*,¹⁶ en les quals s'assenyala que els mitjans de comunicació "[...] han de ser conscients que no reflecteixen la realitat, sinó que la construeixen, i, per tant, tenen el poder de difondre imatges socials que poden esdevenir estereotips [...]", tot conclouent que "[...] els mitjans de comunicació poden ser difusors de prejudicis i estereotips [...]".

Els textos assenyalats apel·len a la necessitat d'evitar les generalitzacions, els maniqueïsmes i la simplificació de les informacions, per tal de no simplificar excessivament realitats que, com en el cas de la comunitat gitana, són diverses i heterogènies. En aquest sentit, cal impulsar la pluralitat de les fonts d'informació pròpies d'una societat diversa i, per tant, recórrer a fonts diferents que puguin oferir altres punts de vista sobre la mateixa temàtica. Així mateix, també cal tenir en compte la importància de la ubicació física en el tractament de la informació, de la presentació del material gràfic i de la utilització del llenguatge, i evitar emprar termes negatius arrelats en l'opinió pública.

Tercera. El tractament de la comunitat gitana en el programa *Gipsy Kings*

De l'anàlisi efectuada en l'Informe elaborat per l'Àrea de Continguts, aquest programa s'identifica com "[...] un programa de telerealtat que mostra aspectes de la vida diària de persones de quatre famílies gitanes. Els capítols tenen una continuïtat temporal i es componen de:

- Veu en *off* que introdueix, relata i comenta algunes de les situacions.
- Vídeos de les activitats de les famílies.
- Declaracions a càmera d'alguns dels membres de les famílies en relació amb els fets narrats.

Les quatre famílies són els Fernández Navarro (negociants a Palma de Mallorca), els Jiménez (venedors ambulants de Plasència), els Maya (propietaris d'un *tablao* a Granada) i els Salazar (cantants de Madrid) [...]".

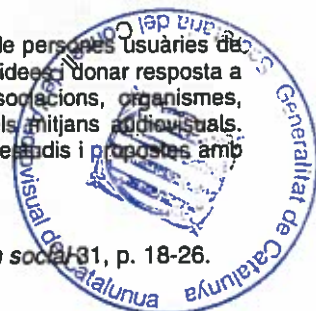
I continua assenyalant, en relació amb el tractament de la comunitat gitana, que "[...] incideix en una visió estereotipada i uniforme dels seus costums, sense tenir en compte que en aquest col·lectiu hi ha diverses formes d'entendre la seva identitat [...], alhora que "[...] es presenten elements que poden incidir negativament en la imatge social de la comunitat gitana i, per tant, comportar discriminació d'aquest col·lectiu [...]".

L'autor León Anguiano, B.,¹⁷ defineix el format televisiu de la telerealtat com aquell que es caracteritza per "[...] documentar situaciones sin guion y con ocurrencias actuales, en las

¹⁵ El 4 de desembre de 2001, a iniciativa del CAC, es va constituir el Fòrum d'entitats de persones usuàries de l'audiovisual amb l'objectiu de ser un marc de referència per intercanviar coneixements i idees i donar resposta a les demandes de la societat civil en aquest sector. Integren el Fòrum entitats, associacions, organismes, universitats, sindicats i col·legis professionals, interessats en el món dels usuaris dels mitjans audiovisuals. Actualment hi ha 81 entitats adherides. El Fòrum vol ser un espai interactiu que generi debats i propostes amb la finalitat de promoure la qualitat i el bon ús dels mitjans de comunicació audiovisual.

¹⁶ <http://www.cac.cat/pfw_files/cma/forum/documents/Superar_estereotips.pdf>

¹⁷ LEÓN ANGUIANO, B. (2009). "Telerrealidad: el mundo tras el cristal". *Comunicación social* 31, p. 18-26.

cuales interactúa un elenco que hasta entonces es desconocido. Este género usualmente resalta lo dramático y conflictivo de la vida de los personajes, algo que lo compara con el género documental [...]”. Per aquest motiu, continua dient l'autor “[...] se les acusa de convertir-se en programes tòxics o sensacionalistes, usant tàctiques de pésimo gust, con tal de atraer y mantener la atención del telespectador [...] buena parte de las críticas están relacionadas con los valores (o contravalores) que promueven [...]”.

El format híbrid de la telerealitat —entre el documental i els programes d'entreteniment—, té la seva translació en el programa *Gipsy Kings*, en la presentació d'una pluralitat de personatges predeterminats reals pertanyents a la comunitat gitana, que relaten aspectes de la seva vida i presenten situacions, algunes còmiques o grotesques, en ocasions comentades per la veu en *off* —que actua com a narradora— amb una evident intencionalitat d'entreteniment. A aquestes efectes, l'Informe de l'Àrea de continguts detecta elements que estereotipen la comunitat gitana mitjançant la generalització a tot el col·lectiu de determinades característiques que apareixen en els capítols analitzats, dels quals destaquen els següents:

«[...]»

Elements de caracterització de les famílies protagonistes:

El programa presenta una tria de quatre famílies gitanes concretes, que es caracteritzen per:

[...]

- Cada família compta amb la figura del “patriarca” o, en un cas, una “matriarca” que ostenta l'autoritat dins de la família: Juan i José Salazar; Joaquín Fernández Navarro; Dani Jiménez; Salvadora (Maya).
- Les famílies apareixen relacionades amb altres membres de la comunitat gitana i, excepcionalment, amb persones no gitanes, bàsicament per qüestions professionals o de negocis.

[...].

Quant al relat de fets que mostra el programa:

Els arguments principals de tres de les quatre històries familiars giren entorn de la relació amb la festa:

- Els Salazar, que celebren el 40è aniversari de l'inici de la carrera musical, apareixen únicament en situacions de festa i d'oci: viatges a Marbella i Torremolinos; escenes de platja; escenes d'*spa*.
- Els Fernández Navarro se centren en el conflicte entre el pare i els fills per la seva dedicació a les sortides nocturnes i per la manca de col·laboració en el negoci familiar.
- Els Jiménez apareixen en relació amb la planificació de la celebració del 15è aniversari de la seva filla.

[...]

- Les diferents situacions retraten les famílies gitanes, que apareixen com a:

- Persones amb gustos extravagants: "las casas de los gitanos son muy extravagantes" (Dani Jiménez).
- Persones que no respecten les normes de convivència: són persones sorolloses (els Salazar no fan cas de l'empleada de l'spa i continuen cridant i cantant, per exemple) i no respecten les prohibicions (els Fernández Navarro juguen a pilota a la platja quan hi ha un cartell, enfocat en primer pla per la càmera, que ho prohibeix).
- Persones amb manca de formació cultural: els Salazar no aconsegueixen pronunciar correctament paraules com "hiperactiu" o "metrosexual" i confonen el dissenyador de moda Antonio Miró amb el pintor Joan Miró, per exemple; Dani Jiménez admet que no sabia que el sol i la lluna eren dos planetes diferents.

Elements que poden ser discriminatoris envers les dones:

[...]

El relat mostra les dones amb uns rols concrets:

- Les tasques domèstiques: la dona de Joaquín Fernández Navarro era la responsable de tenir el dinar preparat i se li recrimina no haver-ho fet.
- Exclusió de la gestió dels negocis: quan Joaquín Fernández Navarro delega els negocis ho fa en els fills i el gendre, no en la filla.
- Marisol, la mare de la família Jiménez, enumera les virtuts d'una "dona gitana": que sàpiga anar a vendre amb el marit, que sàpiga cuinar i que cuidi de la seva sogra.
- L'objectiu de la família Jiménez és que la seva filla, Rebeca, pugui aconseguir una parella i per això és fa un esforç econòmic en l'aparença física de la filla i en la celebració multitudinària de l'aniversari.

Recursos audiovisuals:

[...]

- La veu en *off* realitza comentaris humorístics a certes situacions:
 - Subratlla situacions d'ignorància d'algun dels personatges: corregeix amb un to de condescendència la discussió sobre el mar de Torremolinos ("Mediterráneo, chicos, Mediterráneo").
 - Caricaturitza el comportament de personatges: qualifica de "Paris Hilton de Plasencia" o de "reina del roneo" Rebeca Jiménez.
 - Introdueix insinuacions en els negocis de la família Fernández Navarro: "Organización de conciertos, venta de coches de lujo, préstamos... son algunas de sus ocupaciones".

[...]

Quant al vocabulari que utilitza la narració:

- La veu en *off* fa servir conceptes associats amb el col·lectiu gitano, com ara "patriarca" o "matriarca", per referir-se a una figura que pren les decisions a cada família; "reino", per al·ludir a l'espai familiar d'aquest patriarca o matriarca; "dinastia gitana", en relació amb els antecedents familiars; "ritual" per parlar d'un costum. [...]."

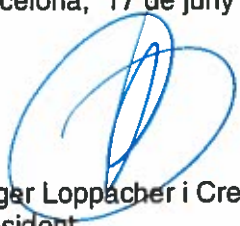
De l'anàlisi d'aquests elements, cal incidir en el fet que els continguts emesos en el programa *Gipsy Kings*, malgrat que es tracti d'un programa d'entreteniment, obvien la diversitat i la pluralitat de la comunitat gitana, així com les formes de viure la seva identitat.

Per tot el que s'ha exposat, el Ple del Consell de l'Audiovisual de Catalunya adopta, per unanimitat, el següent

ACORD

1. Trametre a la Comissió Nacional dels Mercats i la Competència l'Informe d'anàlisi de l'Àrea de Continguts del Consell de l'Audiovisual de Catalunya i les reflexions i valoracions que es contenen en aquest Acord sobre la necessitat de salvaguardar i preservar la identitat social i cultural del poble gitano com a entitat col·lectiva, evitant estereotips i discriminacions, per tal que adopti, si escau, les mesures que consideri oportunes.
2. Notificar aquest Acord i l'Informe 23/2015, de l'Àrea de Continguts d'aquesta Institució, a la Federació de Dones Universitàries Gitanes.

Barcelona, 17 de juny de 2015

Roger Loppacher i Crehuet
President

Daniel Sirera Bellés
Conseller secretari

